

УДК [338.45:621](477)

Теоретичні підходи до формування промислової політики інноваційного розвитку

Леховіцер В.О.

аспірант кафедри економічної теорії і підприємництва
Запорізького національного технічного університету

У статті проаналізовано підходи до моделей промислової політики та розкрито її особливості за рівнем селективності щодо економічних суб'єктів. Визначено зміст промислової політики інноваційного розвитку та критерії відбору пріоритетів для машинобудування. Запропоновано конкретні заходи щодо розроблення механізму промислової селективної підтримки пріоритетних галузей на основі таких критеріїв, як підприємницька активність, спрямованість інноваційної діяльності, фінансова активність, упровадження інноваційних процесів, ринковий інноваційний «стрибок» підприємств, експортна спрямованість інновацій.

Ключові слова: промислова політика, м'яка промислова політика, жорстка промислова політика, інноваційний розвиток, машинобудування, селективний підхід, євроінтеграція.

Леховицер В.А. ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ К ФОРМИРОВАНИЮ ПРОМЫШЛЕННОЙ ПОЛИТИКИ ИННОВАЦИОННОГО РАЗВИТИЯ

В статье проанализированы подходы к моделям промышленной политики и раскрыты ее особенности по уровню селективности в отношении экономических субъектов. Определены содержание промышленной политики инновационного развития и критерии отбора приоритетов для машиностроения. Предложены конкретные меры по разработке механизма промышленной селективной поддержки приоритетных отраслей на основе таких критериев, как предпринимательская активность, направленность инновационной деятельности, финансовая активность, внедрение инновационных процессов, рыночный инновационный «скачок» предприятий, экспортная направленность инноваций.

Ключевые слова: промышленная политика, мягкая промышленная политика, жесткая промышленная политика, инновационное развитие, машиностроение, селективный подход, евроинтеграция.

Lehovitser V.O. THEORETICAL APPROACHES TO THE FORMATION OF DEVELOPMENT INNOVATION INDUSTRIAL POLICY

The approaches to industrial policy models and reveals its peculiarities in terms of the level of selectivity with respect to economic entities are article analyzed. The content of industrial policy of innovation development and criteria of priority selection for machine building are determined. Specific measures to develop a mechanism for industrial selective support of priority industries based on criteria such as entrepreneurial activity, innovation activity orientation, financial activity, introduction of innovative processes, market innovation «leap» of enterprises, export orientation of innovations are proposed.

Keywords: industrial policy, soft industrial policy, rigid industrial policy, innovation development, mechanical engineering, selective approach, eurointegration.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Державна координація промислового інноваційного розвитку в сучасних умовах переорієнтації зовнішньоекономічного та зовнішньополітичного курсу нашої держави стає важливою ланкою промислової політики. Світовий досвід свідчить, що рівень державної координації залежить від інноваційності та пріоритетності галузей у промисловому розвитку країни. Для України стратегічно важливим сектором економіки є машинобудування, оскільки рівень його розвитку впливає на стан усіх інших промислових ланок та інноваційний вектор країни загалом. Тому актуальним завданням є питання теоретичного вивчення промисло-

вої політики інноваційного розвитку та розроблення на цій основі пріоритетних заходів державної промислової політики інноваційного розвитку машинобудування.

Аналіз останніх наукових досліджень. Дослідженню теоретичних та практичних засад промислової політики присвячені праці таких вчених, як Ю.В. Кіндзерський [1], М.М. Якубовський, І.О. Галиця [2], В.А. Палехова [3], В.П. Вишневський [4] та ін. Вагомий внесок у розроблення теоретичних та практичних засад державної політики інноваційного розвитку в галузі машинобудування як пріоритетної галузі промисловості зробили такі українські учені, як Ю. Короткий [5], Д. Нечепуренко [6], О. Свєженцев [7].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Вивчення та узагальнення досвіду вчених дало можливість визначити, що питання промислової політики потребує подальшого науково-теоретичного обґрунтування, оскільки недостатньо дослідженими залишаються проблеми формування пріоритетів її окремих складників, зокрема інноваційного, напрями і заходи якого залежать від рівня інноваційного розвитку галузей промисловості. Тому перспективним є розроблення науково-практичних рекомендацій щодо формування заходів та пріоритетів промислової політики інноваційного розвитку на прикладі машинобудування.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета статті полягає у дослідженні теоретичних підходів до промислової політики задля формування пріоритетних заходів державної промислової політики інноваційного розвитку машинобудування.

Виклад основного матеріалу дослідження. Під промисловою політикою розуміється «комплекс заходів, спрямованих на підвищення ефективності та конкурентоспроможності вітчизняної промисловості, формування її сучасної структури з метою забезпечення сталого зростання економіки» [8, с. 194].

Розглянемо детальніше теоретичні аспекти формування промислової політики. В економічній літературі використовують два підходи до моделей промислової політики. Так, Ю. Кіндзерський наводить такі моделі промислової політики за рівнем селективності щодо економічних суб'єктів [1, с. 6], як 1) жорстка (вертикальна) – рівень селективності найвищий; 2) м'яка (горизонтальна) – рівень селективності найнижчий.

Традиційна промислова політика є селективною, або жорсткою, вертикальною. Високий рівень селективності означає можливість держави здійснювати прямий перерозподіл ресурсів на користь окремих галузей або підприємств. Але у проведенні селективної промислової політики існують дві небезпеки – вибір помилкових пріоритетів та проведення промислової політики в інтересах окремих груп населення.

У зв'язку з цим В.В. Попов справедливо зазначає, що селективні заходи потребують більшої поінформованості щодо ситуації на ринку, а тому більш ризиковані. Окрім того, вони стимулюють присвоєння «бюрократичної» ренти [9, с. 171]. Визначення переможців відбувається з усіма іншими проявами так

званого фіаско уряду – лобізмом, логроллінгом, парадоксом голосування тощо.

На думку Д.Родріка, успіх промислової політики залежить не стільки від уміння держави визначити переможця, скільки від здатності видаляти з поля тих, хто програв: «хитрість полягає в тому, щоби вчасно побачити, що той чи інший проект безперспективний, та припинити його» [10]. Але, беручи до уваги використання бюджетного фінансування навіть за умов максимальної прозорості промислової політики, її відкритості для нових учасників та жорсткої підзвітності державних установ, що відповідають за її проведення, варто визнати, що це дуже витратна практика. Отже, ефективність селективної політики значно залежить від ступеня її невизначеності та від особливостей процесу прийняття урядових рішень – своєрідної якості бюрократії. Чим вищий ступінь невизначеності та нижча якість бюрократії, тим менш ефективний цей вид промислової політики [9, с. 171].

Звернемося до неселективної (м'якої, горизонтальної) промислової політики. Вона передбачає підтримку конкурентоспроможності національних компаній шляхом створення сприятливих умов для започаткування і ведення бізнесу в усіх галузях, без виокремлення якихось суб'єктів державної підтримки, тож, безумовно, є менш популістською. Поставлена мета досягається за рахунок технічного регулювання, нефінансової підтримки експортерів, допомоги у проведенні наукових досліджень, страхування ризиків виробничої діяльності, підтримки депресивних регіонів, малого бізнесу, впровадження освітніх програм – навчання та перекваліфікації персоналу.

Загальновідомо, що вибір пріоритетних напрямів розвитку окремих галузей, видів виробництва, територій (як елементів активної структурної політики держави) полягає у визначенні галузей (виробництв, територіальних господарських систем із сильними зворотними зв'язками), здатних викликати відповідні реакції розвитку, зумовити позитивні зрушення в економіці та забезпечити реалізацію цілей державної економічної політики. Пріоритетними галузями вважають галузі, розвитку яких держава надає перевагу, враховуючи їхню роль і важливість для економіки країни.

Формування пріоритетів можливо і «зверху» – від держави, і «знизу» – від бізнесу. Практика показує, що формування пріоритетів знизу за конкретними сферами ефективніше. Чим вищий ступінь конкрети-

зації пріоритетів, тим простіше запропонувати інструменти для їх реалізації й оцінити ефекти. Частково промислова політика може бути спрямована на вирішення проблем навіть не галузі, а окремої фірми. Однак масштабна промислова політика, як правило, заснована на «зустрічному» русі, діалозі бізнесу і влади.

Варто зазначити, що у країнах Європейського Союзу сформувалось розуміння доцільності «м'якої» промислової політики щодо пріоритетних високотехнологічних галузей, яка базується на співпраці уряду з представниками промисловості з метою підвищення продуктивності промислових підприємств через усунення бар'єрів (інфраструктурних, фінансових, торговельних, регуляторних, інформаційних, кадрових, техно-

логічних тощо). За такої політики роль уряду є більш стимулюючою та координуючою [11].

Говорячи про промислову політику на конкретно-оперативному рівні, необхідно визначитися не лише з її змістом, а й із критеріями відбору пріоритетів. У будь-якому разі вихідною передумовою промислової політики є вибір пріоритетів або «полюсів зростання» і «коридорів» зростання для формування довготривалої політики, орієнтованої на досягнення сталого розвитку на основі забезпечення економічної безпеки країни.

Метою промислової політики в галузі машинобудування є досягнення інноваційного розвитку машинобудування, що здійснює насичення виробництва новими технічними засобами та технологіями, є основним джерелом іннова-

Таблиця 1

Показники для оцінки інноваційного розвитку галузі машинобудування

Назва критерію	Характеристика показників
Підприємницька активність	- відношення кількості промислових підприємств, що здійснюють інноваційну діяльність, до загальної кількості машинобудівних підприємств.
Спрямованість інноваційної діяльності	- відношення витрат на внутрішні НДР до загального обсягу витрат інноваційної діяльності; - відношення витрат на зовнішні НДР до загального обсягу витрат інноваційної діяльності; - відношення витрат на придбання машин, обладнання та програмного забезпечення до загального обсягу витрат інноваційної діяльності; - відношення витрат на інші зовнішні знання до загального обсягу витрат інноваційної діяльності; - відношення витрат на інше до загального обсягу витрат інноваційної діяльності.
Фінансова активність	- відношення власних витрат до загального обсягу фінансування інноваційної діяльності; - відношення витрат із державного бюджету, місцевих бюджетів та позабюджетного фонду до загального обсягу фінансування інноваційної діяльності; - відношення витрат вітчизняних, іноземних інвесторів, кредитів та витрат з інших джерел до загального обсягу фінансування інноваційної діяльності.
Впровадження інноваційних процесів	- відношення кількості промислових підприємств, що впроваджували маловідходні та ресурсозберігаючі процеси, до загальної кількості підприємств, що впроваджували інноваційні процеси; - відношення кількості промислових підприємств, що впроваджували інноваційні види продукції, до загальної кількості підприємств, що впроваджували інноваційні процеси; - відношення кількості промислових підприємств, що впроваджували інноваційні види продукції, які є новими для ринку, до загальної кількості підприємств, що впроваджували інноваційні процеси.
Ринковий інноваційний «стрибок» підприємств	- відношення обсягу реалізованої інноваційної продукції, що була новою для ринку, до кількості промислових підприємств, що її реалізували; тис. грн./од. - відношення обсягу реалізованої інноваційної продукції, що була новою тільки для підприємства, до кількості промислових підприємств, що її реалізували; тис. грн./од.
Експортна спрямованість інновацій	- відношення обсягу реалізованої інноваційної продукції за межі України до кількості промислових підприємств, що її реалізували, тис. грн./од.

Джерело: складено автором

ційного розвитку та подальшого економічного зростання країни, підвищення ефективності та продуктивності суспільної праці та зростання добробуту населення [12]. Зазначена мета досягається за умови запровадження концепції промислової політики, яка передбачає набуття державою ролі регулятора розвитку промислової політики, та дієвої активної підтримки тих галузей, які є стратегічно важливими для економіки України [7, с. 14].

Але важливим завданням є саме обґрунтування та визначення цих пріоритетів розвитку машинобудування, яке сприятиме віднов-

ленню його ролі як локомотива економічного зростання України та забезпеченню модернізації економіки держави загалом.

Складним завданням є визначення системи показників промислового розвитку, які дадуть змогу у подальшому сформулювати пріоритети промислової політики. З цією метою оберемо машинобудівну галузь, оскільки вона є ядром вторинного сектору економіки і визначає рівень ефективності, автоматизації та ресурсоемності національного виробництва. Нині все більше машинобудівних підприємств України усвідомлюють величезну

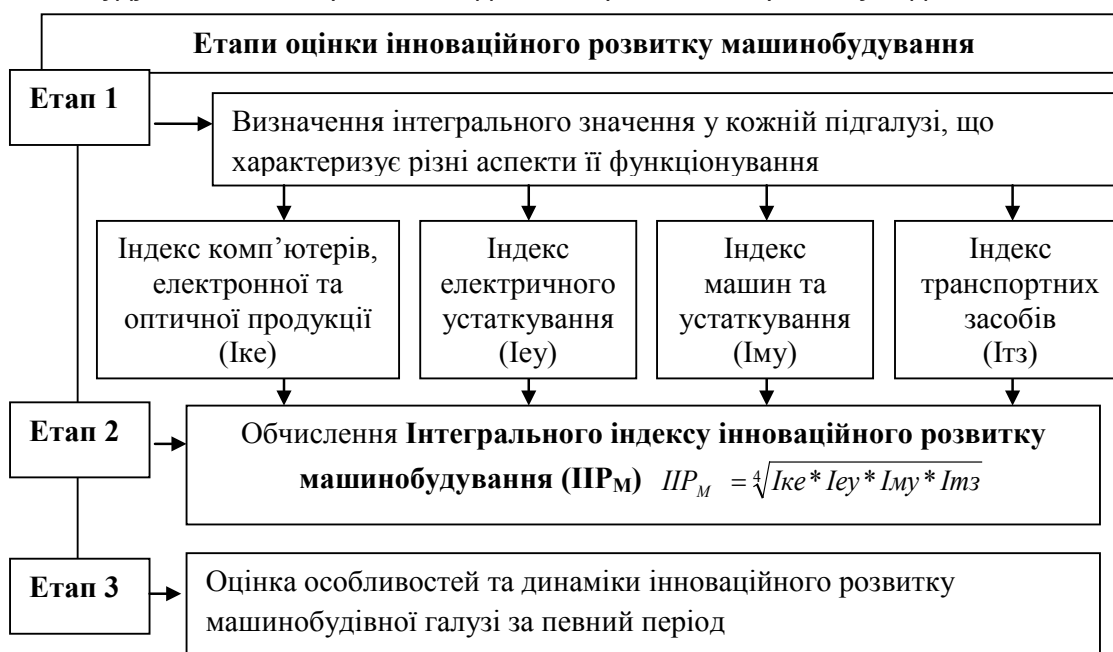

Рис. 1. Алгоритм оцінки інноваційного розвитку машинобудівної галузі

Джерело: складено автором

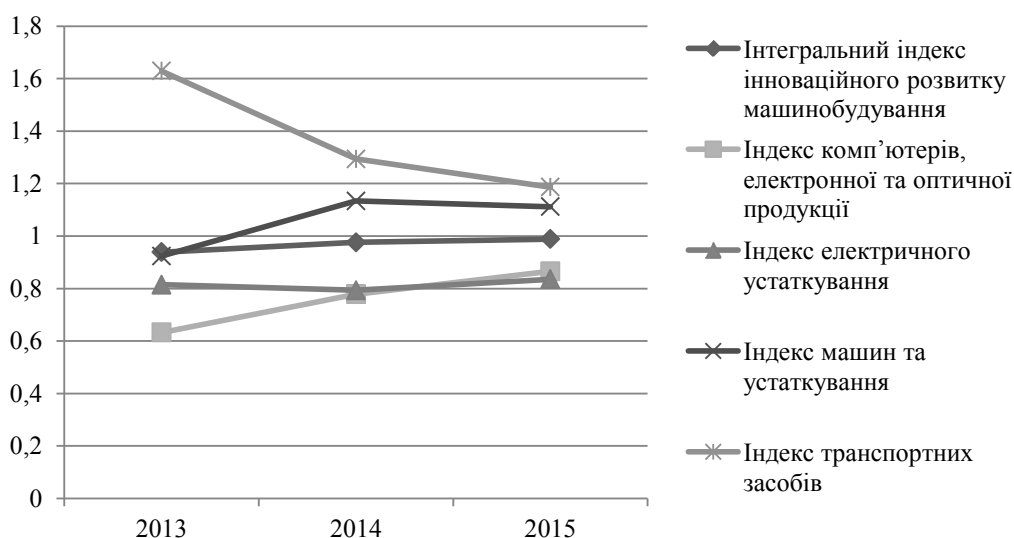

Рис. 2. Динаміка інтегрального індексу інноваційного розвитку машинобудування та його складників у 2013-2015 рр.

Джерело: розраховано автором на основі [13]

роль інновацій у підвищенні їх економічної ефективності, посиленні конкурентних переваг, розширенні сфери бізнесу та перспектив освоєння нових ринків.

Спочатку необхідно провести комплексний аналіз інноваційного розвитку машинобудування. Для оцінювання інноваційного розвитку машинобудівної галузі в національній економіці розроблено систему із 15 показників, які характеризують стан галузі на основі таких критеріїв, як підприємницька активність, спрямованість інноваційної діяльності, фінансова активність, впровадження інноваційних процесів, ринковий інноваційний «стрибок» під-

приємств, експортна спрямованість інновацій (табл. 1).

Для оцінки розвитку пропонуємо застосувати ієрархічну систему: рівень I – це узагальнювальний інтегральний індекс інноваційного розвитку машинобудування, рівень II – групові інтегральні індекси (індекс комп'ютерів, електронної та оптичної продукції, індекс електричного устаткування, індекс машин та устаткування, не віднесених до інших угруповань, індекс транспортних засобів); рівень III – показники, що характеризують певні аспекти групових інтегральних індексів. Результатом виділеного підходу став розраху-

Таблиця 2

Пріоритетні заходи державної промислової політики інноваційного розвитку машинобудування у розрізі підгалузей

Критерій/ Підгалузь	Виробництво:			
	комп'ютерів, електронної та оптичної продукції	електричного устаткування	машин та устаткування	транспортних засобів
Підприємницька активність	координація підприємницької активності	стимулювання підприємницької активності	стимулювання підприємницької активності	координація підприємницької активності
Спрямованість інноваційної діяльності	розроблення механізмів для сприяння збільшенню витрат на зовнішні НДР та зовнішні знання	розроблення механізмів для збільшення витрат на придбання машин, обладнання	розроблення механізмів координації витрат на придбання зовнішніх знань	розроблення механізмів зменшення залежності від зовнішніх витрат на НДР
Фінансова активність	сприяння активізації джерел самофінансування підгалузі та зменшення залежності від державного фінансування	формування механізмів державно-приватного партнерства, сприяння активізації внутрішнього та зовнішнього інвестування	стимулювання інвестиційної діяльності іноземних та внутрішніх інвесторів	формування механізмів державно-приватного партнерства, сприяння активізації внутрішнього та зовнішнього інвестування
Впровадження інноваційних процесів	сприяння впровадженню маловідходних та ресурсозберігаючих процесів	стимулювання розробленню інноваційних видів продукції	сприяння впровадженню інноваційних процесів	сприяння розробленню інноваційних видів продукції, нових для ринку
Ринковий інноваційний «стрибок» підприємств	активізація маркетингової діяльності у сфері реалізації нових видів інноваційної продукції на ринку	стимулювання та пошук ринків збуту продукції, нової для підприємств	стимулювання та пошук ринків збуту продукції, нової для підприємств	активізація маркетингової діяльності у сфері реалізації нових видів інноваційної продукції на ринку
Експортна спрямованість інновацій	підтримка страхування і кредитування експорту	сприяння активізації експортної діяльності та пошуку зовнішніх ринків збуту	створення умов для стабільної експортної діяльності	сприяння активізації експортної діяльності та пошуку зовнішніх ринків збуту

Джерело: складено автором

нок інтегрального індексу інноваційного розвитку машинобудування IP_M , який виконується за формулою середньої геометричної групових індексів (індекс комп'ютерів, електронної та оптичної продукції I_{KE} , індекс електричного устаткування I_{EY} , індекс машин та устаткування I_{MY} , не віднесених до інших угруповань, індекс транспортних засобів I_{TZ}). Алгоритм розрахунку інтегрального індикатора полягає у виконанні трьох етапів, які подано на рис. 1.

На основі алгоритму, поданого на рис. 1, автором розраховано інтегральний індекс інноваційного розвитку машинобудування у національній економіці та здійснено оцінку його динаміки за 2013-2015 рр. (рис. 2).

Визначено, що у 2015 році найвищий рівень інноваційного розвитку мала підгалузь виробництва автотранспортних засобів, причепів і напівпричепів та інших транспортних засобів (1,186), а найнижчий рівень – підгалузь електричного устаткування (0,835). З'ясовано, що IP_M в Україні характеризується зростаючою динамікою (IP_M збільшився на 5,3% у 2015 році порівняно з 2013 роком); індекс комп'ютерів, електронної та оптичної продукції характеризується позитивною динамікою (зростання на 36,8%); індекс електричного устаткування та індекс машин і устаткування – змішаною; індекс транспортних засобів, причепів і напівпричепів та інших транспортних засобів – негативною (скорочення на 27,15%). Це дало змогу констатувати, що значення інноваційного розвитку окремих підгалузей машинобудування в Україні продовжує недооцінюватися, а проблема стабілізації її розвитку – загострюватися.

З огляду на вищезазначені тенденції інноваційний розвиток галузі машинобудування потребує певної ролі держави у вигляді промислової політики.

Підґрунтям застосування новітніх підходів до управління інноваційною діяльністю та розвитком є необхідність оновлення принципів та інструментів в умовах переорієнтації на європейські ринки збуту. Як відзначає П. П. Моргунов, потреба у розробленні та обґрунтуванні нової моделі управління інноваційною діяльністю постала перед підприємствами у процесі сучасних змін [14].

Прояв євроінтеграційного вектора в зовнішньоекономічній політиці та стратегії України неминує приводить до структурних проблем та ірраціональності управління, несистемності та іманентності, що потребує глибокого переформатування підходів, зокрема, в управлінні інноваційним розвитком машино-

будування на мікрорівні з інтеграцією в мезо- і макропроцес.

Заходи щодо розроблення механізму промислової селективної підтримки пріоритетних галузей в умовах євроінтеграції повинні містити фінансовий, податковий, інвестиційний та інституційний складники. З огляду на результати оцінки та аналізу інтегральних індексів інноваційного розвитку машинобудування в Україні, пропонуються пріоритетні заходи державної промислової політики, які базуються на співпраці держави з представниками промисловості та інституційними одиницями (банками, експортно-імпортними організаціями, науково-освітніми закладами та дослідницькими інститутами) (табл. 2).

Таким чином, складний та тривалий процес інноваційного розвитку машинобудування зумовлює самоактивізацію не лише галузі, але й нової державної промислової політики, від системних та послідовних дій якої залежить модернізаційний «стрибок» України та формування високотехнологічного машинобудування як ядра нової структури національної економіки.

Висновки з цього дослідження. Проаналізовано теоретичні аспекти формування промислової політики, зокрема, підходи до моделей промислової політики за рівнем селективності щодо економічних суб'єктів (жорстка (вертикальна) – рівень селективності найвищий; м'яка (горизонтальна) – рівень селективності найнижчий), на основі чого узагальнено, що потрібно визначитися не лише з її змістом, а й із критеріями відбору пріоритетів.

На прикладі галузі машинобудування запропоновано методичний підхід до оцінки її інноваційного розвитку. У результаті аналізу інноваційного розвитку машинобудування виявлено загострення проблем активізації підприємницької інноваційної діяльності машинобудівних підприємств, односторонності спрямованості витрат інноваційної діяльності на придбання машин, обладнання та програмного забезпечення, недостатнього фінансування з державного бюджету та за рахунок іноземних інвесторів, банківських установ, упровадження маловідходних та ресурсозберігаючих інноваційних процесів, уповільнення темпів реалізації нової інноваційної продукції на ринках. На основі цього обґрунтовано висновок про актуальність активізації інноваційного складника промислової політики.

З огляду на результати оцінки та аналізу інтегральних індексів інноваційного розвитку машинобудування в Україні запропоновано

пріоритетні заходи державної промислової політики, які базуються на співпраці держави із представниками промисловості та інституційними одиницями (банками, експортно-імпортними організаціями, науково-освітніми закладами та дослідницькими інститутами).

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кіндзерський Ю. Економічний розвиток і трансформація промислової політики у світі: уроки для України / Ю. Кіндзерський // Економіка України. – 2010. – № 5. – С.4-14.
2. Потенціал національної промисловості: цілі та механізм ефективного розвитку / Ю.В. Кіндзерський, М.М. Якубовський, І.О. Галиця та ін. / За ред. канд. екон. наук Ю.В. Кіндзерського / Ін.-т економіки та прогнозув. НАН України. – К., 2009. – 928 с.
3. Палехова В.А. Промислова політика: теоретичний аспект та уроки іноземного досвіду [Електронний ресурс] / В.А. Палехова. – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=2021>
4. Вишневський В.П. Промислова політика: теоретичний аспект / В.П. Вишневський // Економіка України. – 2012. – № 2. – С. 4-15.
5. Короткий Ю.В. Машинобудівна промисловість України: здобутки та перспективи / Ю.В. Короткий // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: «Економіка і менеджмент». – 2015. – № 11. – С. 117-120.
6. Нечепуренко Д.С. Концептуальні підходи до оптимізації систем управління підприємствами машинобудування в умовах зміни векторів розвитку економіки України / Д.С. Нечепуренко // Економічний форум. – 2016. – № 1. – С. 185-189.
7. Свеженцев О.О. Перспективи розвитку машинобудівної галузі України: формування нової концепції промислової політики / О.О. Свеженцев // Управління розвитком. – 2016. – № 2(184). – С. 12-19.
8. Государственное регулирование рыночной экономики / под ред. В.И. Видяпина, В.Г. Князева, В.А. Попова. – М.: Изд. Дом «Путь России»; ЗАО «Изд. Дом «Экономическая литература», 2002. – 590 с.
9. Попов В.В. Стратегии экономического развития / В.В. Попов. – М.: Издательский дом ВШЭ, 2011. – 336 с.
10. Родрик Д. Государство и экономика: Промышленная политика вернулась / Д. Родрик // Ведомости. – 2010. – № 70(2588). – 20.04.2010.
11. Чи потрібна Україні промислова політика? Аналітична записка Центру економічної стратегії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ces.org.ua/wp-content/uploads/2015/07/ces_industrial_policy_20150810_ukr.pdf. 1
12. Великий Ю.В. Сучасне машинобудування: криза і її причини / Ю.В. Великий // Вісник Донецького національного університету імені М.Т. Барановського. – 2010. – № 4(48). – С. 6-11.
13. Офіційний сайт Державної служби статистики України. Наукова та інноваційна діяльність. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua/>.
14. Моргунов П.П. Модель управления инновационной деятельностью на предприятиях нефтегазового комплекса на примере ОАО «СУРГУТНЕФТЕГАЗ» / Моргунов П.П. // Нефтегазовое дело. – 2006. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.ogbus.ru>